

РЕЦЕНЗІЇ

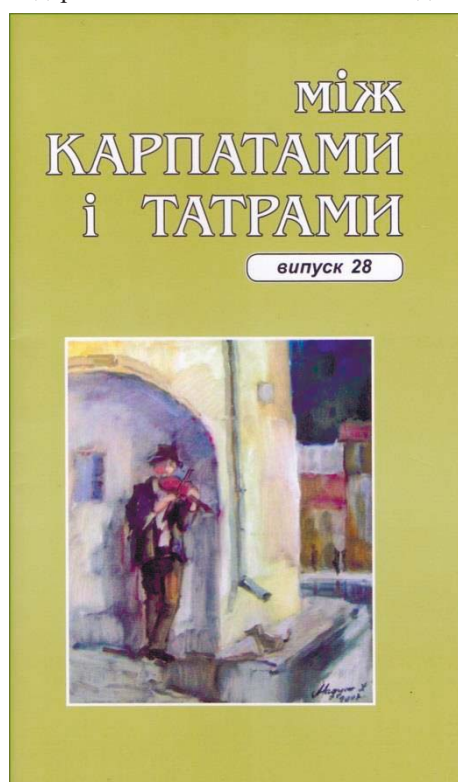
ХУДОЖНІ МОСТИ МІЖ КАРПАТАМИ І ТАТРАМИ БУДУЮТЬСЯ ВЖЕ НЕ ТІЛЬКИ УКРАЇНСЬКОЮ, СЛОВАЦЬКОЮ, АЛЕ Й ПОЛЬСЬКОЮ МОВОЮ

Вийшли друком 27-й та 28-й випуски збірника серії «Між Карпатами і Татрами». Збірник заснований науковцем і письменницею Тетяною Ліхтей – доцентом кафедри словацької філології УжНУ. Він традиційно присвячений українсько-словацьким перекладам. Свою майстерність тут оприявнюють і студенти, і викладачі, і професійні перекладачі. Видання часто знайомить із словацькими поетами, які ще не перекладались українською, або мало перекладались, як то було із Мирославом Валеком, вірші якого у 28-му випуску талановито переклав Дмитро Кремінь. Складна модерністська поезія М. Валека подана поруч із українським перекладом, що надає праці перекладача більшої виразності та відповідальності. Не можна не зауважити, що художнє оформлення збірок, витриманих у одному форматі та дизайні, стає щодалі цікавішим. Портрети авторів, вдало підібрані репродукції художніх полотен збагачують естетичну наснагу збірок. Випуск 28 супроводжували репродукції витончених, глибоко настроєвих, талановитих картин Ласла Мадяра, який рано пішов із життя і, на жаль, невідомий широкому загалу поціновувачів.

27-й випуск збірника Між Карпатами і татрами» познайомив читачів із прозовими творами філолога, науковця, викладача Миколи Зимомрі, а також з їхніми перекладами польською мовою. Отже, створилась книга-білінгва під назвою «Синя веселка: зелені етюди» з передмовою видавця Тетяни Ліхтей, двома післямовама – київського науковця Наталії Науменко та професора з Тернополя Миколи Ткачука. Перекладач творів М. Зимомрі – Тадей Карабович, теж науковець, доктор філологічних наук із Любліна (Польща), компаративіст, дослідник творчості українських поетів-шістдесятників.

Це вже п'ята збірка прозових мініатюр М. Зимомрі, в якій провідну роль грає оповідач і його спостереження, спогади, описи реальних подій з власного життя та життя односельців. У підсумку маємо соціальні замальовки («Тридцять карбованців», «Забава зі страхом», «Буханець хліба»), біографічні нариси («Легінь з вулиці», «Поцілунок громовиці», «Почуття долоні», «Ремінь», «Життєвий пісок»), літературні билички («Нічліг», «Сон крізь віконце», «Золотий горіх»), нариси природи. Світла і лірична збірка оповідань суголосна своїй яскравій назві. Життя не буває без смутку і гіркоти, але дивитись на все треба добрим поглядом, не втрачаючи розважливості та мудрості у спогляданні світу, – такий висновок зробить читач після прочитання збірки.

Пропонуємо вашій увазі рецензію-післямову Наталії Науменко на збірку Миколи Зимомрі «Синя веселка: зелені етюди».

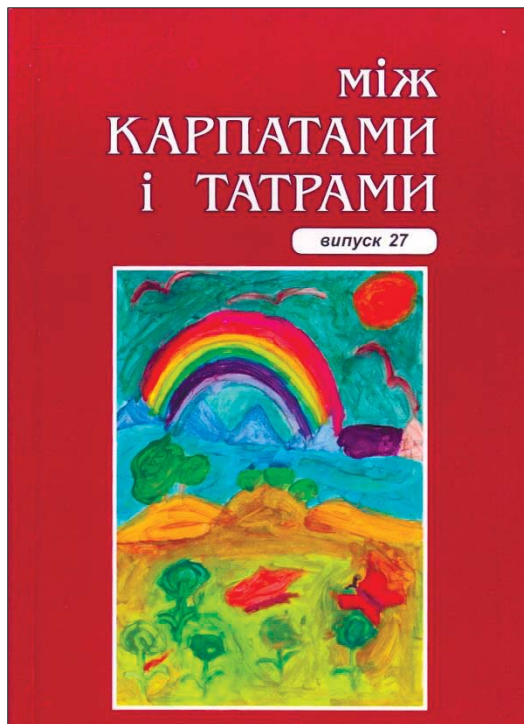

ЗОЛОТІ ЗЛИВКИ ЗІ СЛОВА (Післямова)

«Не шкодує часу на читання, адже його на добрі справи обернеш і тим життя вічне здобудеш». Цей вислів Кирила Туровського лишається актуальним і сьогодні, у добу бурхливого розвитку інформаційних технологій, спонукаючи вчених до активної **наукової роботи** і втілення концептів своєї науки у **художній творчості**. Виступаючи в органічному зв'язку, ці два види духовної діяльності мають на меті навчити сучасного реципієнта наукових знань не лише ґрунтовно читати твір, а й давати йому належну

оцінку. Особливо актуальним це стає, коли за мету поставлено завдання досягнути індивідуальний стиль науковця-письменника, аналізуючи його нову довгоочікувану книгу.

Буває, так, що літератор у своїй творчості плекає один, свій, лише для себе обраний ідеал, який нерідко здатний охоплювати різні теми, загорятися можливістю мужньо йти на захист правди як основи чесного життя. Саме така рефлексія стала визначенням для цієї статті, що покликана звернути увагу широкої читачької аудиторії на нове видання творів Миколи Зимомрі – збірку-білінгву «Синя веселка: зелені етюди / Niebieska tęcza/ zielone etiudy». Сполучилися в ній художні твори та літературознавчі нариси, майстерно перекладені польською мовою (автор перекладів – знаний у світі філології уродженець Холмщини Тадей Карабович, якому, зокрема, належить розвідка про творчість Ігоря Калинця «Портрет із крилом ангела»).

Жанр малого прозового твору – оповідання, а також новели, нарису, прозово-ліричного образка – вимагає чималої майстерності, ясності думки та точності слова. Необхідність старанного шліфування тексту, точність побудови, висока напруженість розповіді, багатозначність смислу дали багатьом письменникам підстави назвати оповідання «найважчим із прозових жанрів».

Перша фраза оповідання. Її важливість визнано вже давно. Це камертон, який задає звучання цілому твору. Є чимало різновидів перших фраз, але у книзі М. Зимомрі «горизонт очікування» ліричної або епічної оповіді задають такі:

експозиційна, якою автор знайомить читача з головним героєм та / або місцем і часом дії: «Було це давно: одні кажуть перед Першою світовою, а інші – акурат тоді, коли її вітер гнав народи на смерть» («Життєвий пісок»);

пейзажна – опис місця дії, часто з вираженням настрою, іноді – рефлексія на тлі природи: «Буває і так, що навколишній світ видається не зовсім чудесним. Або радше – маленьким» («Зозулині черевички»).

Сентенція – виразник думки і настрою, попередження про необхідність читати уважніше. Може бути актуальною або філософською, веселою чи сумною:

«Якою постає правда, коли її хтось хоче почути?» («Туман над долиною»), «У правдивого вченого стіл ніколи не звільняється від будь-яких рукописів» («Двобій»).

Портрет – одна з традиційних, випробуваних часом форм зачину. «Іван Неміж був несхожим ні на одного односельчанина. Хоч був таким, як усі» («Серцебиття слова»).

Дія. Починаючи оповідь від певного моменту дії, автор може зробити оповідання більш містким, лаконічним, надати описуваній події зримості та глибини: «Йонатан та Езавель тікали від акції, що тривала тієї квітневої днини 1944-го...» («Порятунок»); «Вони радісно бігали побілядебелого каменю, що з давніх-давен стирчав із землі посеред високих лип» («Солодкий камінь»).

У сув'язі з заголовками перші фрази новел-нарисів Миколи Зимомрі окреслюють перипетії життя його героїв, дозволяючи вже при перших хвилинах читання не лише поставити архетипне питання «а що далі?», а й спробувати знайти на нього відповідь. Короткий прозовий твір, прочитаний на одному подиху, допускає більшу концентрацію змісту тексту, лаконічність, формальну витонченість, густоту стилю. Читач може повільно «смакувати» ваговиту фразу й окрему деталь, тримаючи у свідомості всю оповідь.

Прикметно, що несподівано одним широким мазком Микола Зимомря виписує то цілий сніп свіжої трави, то шамотіння гірського лісу, то приманює на луг цілу зграю біло-рожевих нарцисів. Одним словом – в усій красі показує майбутньому читачеві Срібну землю. А там кожен додає до цього образу свої штрихи, зумовлені або власним досвідом перебування в Карпатах, або уважним прочитанням новели (кому до снаги, то й польською мовою).

За висловом відомого художника-графіка В. Фаворського, простори чистого паперу читач відчуває на берегах книги: «У спусках та завершеннях тексту, на білих сторінках із незначним вмістом тексту, у титулі та шмуцтитулах – усюди у книгу неначе врывається чисте повітря, біле поле паперу у його первозданному вигляді». У новій книзі М. Зимомрі «чисте повітря» особливо відчутне у нарисах, де воно має не лише змістове (як поетичний образ), а й формотворче значення, тобто – там, де наявні цитати з поетичних текстів, наприклад: «Метафоричний образ верби художньо виокремив – на тлі фольклорних начал – талановитий український письменник Дмитро Кешеля у повісті «Дерево зеленого дощу»:

Що твоє листя вода знесла?
Ой вербо, вербо, де ти зросла,
Ой знесла, знесла тихая вода...

Петро, вслухаючись у змістові величини закарпатської пісні «Ой вербо, вербо...», кладе руки на одну з його улюблених наукових праць. Вимальовується картина з образом господаря, у пригорщах якого – веселка зеленого дощу» («Замок під небесами»).

Витончену гру світлотіні у книзі М. Зимомрі репрезентує така новела: «Веселка – це деревце зеленого дощу, що ридає не тільки тоді, коли падає дощ. Воно плаче й тоді, коли до свята Покрови несподівано випаде сніг і вся зелень верби стане білою-білою, як сонце над Синаєм... Такі собі бурштинові сльози, що нагадують срібні кучері, змальовані видатним португальським письменником Мануелем да Фонсека в новелі «Ангел на трапеції». Оті сльози нерідко, як дзвони на страсть, розбудять і полинуть лицем струмочком, шукаючи тільки в очах лагідного опертя...» («Веселка зеленого дощу»).

Одним образком охоплено часопростір цілого світу. Тим-то у маленькому за обсягом нарисі – лише чотири сторінки – волею письменника зустрічаються Мануель де Фонсека, Тарас Шевченко, Павло Тичина, Олександр Олесь, Андрей Шептицький, Іван Ірлявський, безіменні живописці – творці фресок Собору Паризької Богоматері... І все це на тлі подорожей горою Синай, вервечки великодніх обрядів, відгомону голодоморів і репресій.. Але завершальні рядки твору все одно звучать гімном красі переродження: «З початком липневих днів, коли припадає цвітіння півоній, земля з квітами нагадує вишиванку, розписану матір'ю-природою малиновими, білими, палевими й рожевими кольорами...».

Усамітнення на лоні природи – справді найчастотніший мотив української літератури, як художньої прози, так і наукової есеїстики. Не можна відмовити Миколі Зимомрі в неповторності його стилю: він пізнається відразу з перших слів, оформлених у запитання, котре, за влучним виразом Оноре де Бальзака, є ключем до всякої науки. А синтезуючи натурфілософську символіку з ліро-епічною та есеїстичною тональністю вислову, автор вдало виконує головне, за Н. Фраєм, завдання митця – не копіювати Абсолюта, а творити свій світ, надихаючись красою Господніх краєвидів.

Справедливо зауважував Вольфганг Ізер у статті «Процес читання: феноменологічне наближення» щодо розуміння белетристичного твору: *«Будь-яке читання входить до нашої пам'яті і з часом затирається Пізніше воно може знову відновитися і налаштуватися на різний тон. у результаті чого читач спроможний розвивати непередбачувані до того моменту зв'язки... Встановлюючи ці взаємодії між минулим, теперішнім та майбутнім, читач, по суті, змушує текст виявляти свою потенційну різноманітність зв'язків».*

Читач нової книги М. Зимомрі, навіть і не досвідчений у філології, але, без сумніву, «поет у душі», здатен «розвивати непередбачувані зв'язки», ґрунтуючись навіть на одному слові. Адже засадничим принципом творення образу в кожному нарисі виступає глибинне усвідомлення причетності до минулого, сучасного й майбутнього України. Натура митця, як і завжди, виявляється на рівні поліфонічного світу ідей та концептів, спрямованих на предметне осягнення соціальних і морально-етичних реалій другої половини ХХ – початку ХХІ століття, закороюючи кожному розповідь у метафоричному ключі. Повернімося до деяких недавніх видань творів М. Зимомрі: *«Відомо: комусь неважко запалити вогонь. Ні, не йдеться про Віфлємський. Хтось запалить невеличке багаття, а з нього викотиться одне згарище. Та надто нелегко посіяти, власне, викресати іскринку для світлого полум'я. Таке спроможна вчинити тільки погідна в усьому людина. Вона йде на прох з усім, що множить навкруг лихі пожадання».*

Це вступ до новели «Настрій» зі збірки «Промінці студеного сонця», опублікованої 2015 року. Закономірно, що ця сама новела увійшла й до нового видання, з паралельним польським текстом.

Інший приклад – витяг із нарису «Контекст традиції та новаторства: творчий доробок Миколи Ткачука» (2015). *«Справжня картина: Микола читає вголос улюблені твори; мати – Кулина Олександрівна – вишиває рушники, сорочки, скатертини; натомість батько Платон Тимофійович щось майструє, а син Петро вдивляється на дійство, переймаючи від матері мистецтво вишивки». Це вже готова ремарка до новітньої «повіді про сім'ю», якій, без сумніву, зрадів би незабутній Олекса Коломієць.*

І – знак долі: батько Платон Ткачук, за розповідями М. Зимомрі, де в чому подібний до «дикого Ангела», також не мислить свого життя без невтомної праці; син Петро, котрому, на відміну від його тезки-героя драми, навряд би спало на думку будувати в екологічно небезпечному місці житловий будинок; Микола – двійник Коломійцевого Павлика, що, будучи ще дуже молодим, таки поблукав по світах, не злякався труднощів, набув чималого досвіду, котрим готовий ділитися з нині сущими та й майбутніми нащадками.

У своїх образках Микола Зимомря оживлює образи доквілля, спонукаючи читача замилюватися красою природи, пробудити любов до неї, згадати відомі змалку казки, пісні, прислів'я та приказки. Конкретність деталей пов'язана з історичними асоціаціями, фольклорною символікою, і все разом творить яскраву мозаїку олюдненої природи: *«...Ні-ні, йому вже не поклониться та нива, де морською хвилею колись хитався для нього запашиний килим – золоте жито. Там, особливо на зламі червня – на початку липня, лоскотали вусаті колоски збіжжя не одного подорожнього. До такого припадала голівка моло-*

диці, а медові уста її шептали: «Я – твоя!»... І тільки солодкий вітерець, як весною горобець, гладить небесне чоло і стрімко летить вперед...» («Двобій»).

Натурфілософські та культурологічні враження від знайомства з М. Зимомрею, авторитетним письменником-літературознавцем, із його художніми та науковими творами зумовлюють усі подальші сприйняття, а у висліді – переживання катарсису разом із ним.

Дух Слова як поетичного твору став визначальним у творенні особливої атмосфери «дружньої гутірки», відомої нам із поезії Богдана-Ігоря Антонича. З отим дещо наївним зізнанням:

Символіка завбога наша

І орнаментика засіра.

Де ж міра мір, єдина міра?

Суто «східна» єдність словесного, графічного та візуального образу у новій книзі М. Зимомрі виявляє не лише індивідуальний стиль його поетичного чуття-мислення, а й неординарний підхід до бачення свого довкілля – природного та культурного – і сміливість спроби сугестувати його реципієнтові. Кожним словом М. Зимомря усіляко намагається довести, що й символіка української літератури вельми багата, і орнаментика така, що нею могла б пишатися будь-яка мова. А «міра мір», якої кожним своїм висловом радить дотримуватися автор – це доречне вживання та поєднання слів, та обов'язково із любов'ю, котра ключовим концептом і ввійшла до назви науки – «філологія».

І ось вірадна вістка: попередня збірка Миколи Зимомрі «Образки Срібної землі» удостоєна всеукраїнської літературної премії імені Зореслава (1909-2003), визначного українського поета, творчість якого збагатила українське письменство загалом. До слова, диплом цієї авторитетної винагороди за 2016 рік отримали Микола Мушинка, Микола Зимомря та Дмитро Кешеля.

Наталія НАУМЕНКО

© Науменко Н., 2018